

דע מה שתטען

משפט יצחק

העלון לעידוד משפט התורה יו"ל ע"י מכון "האמת והשלום"

בראשות הרב יצחק דן גרונברגר שליט"א

פרשת מקץ – תשפ"ג / גליון מס' 13 /

חתן או חמסן?

הרב יצחק דן גרונברגר

שאלה:

מעשה היה בשכונת בית ישראל בבחור, נפתלי שמו מחו"ל בגיל מתקדם שטרם מצאה את מציאתו, עזר כנגדו. לאחר תפילות, תחנונים וסגולות זיכרה הקב"ה בזיווג בבחינת 'מצא' (ברכות ח.) והבחור התארס.

תאריך החתונה נקבע לעוד ששה חדשים. הבחור המשיך ללון בישיבה וללמוד שם, אמנם לאחר מספר שבועות הרגיש שכבר אינו מסוגל לחיות בחברת הבחורים אשר הינם צעירים ממנו בהרבה. מר יונתן, אחד מבכלי הבתים שמתפללים בישיבה הבחין במצבו הנפשי של הבחור וניגש אליו. לאחר ששמע את מצוקתו הציע לו הצעת זהב: להתגורר בביתו הסמוכה לישיבה למשך 4 החודשים הנשארים עד יום החתונה, שם יוכל לישון, לאכול וכו' וגם להמשיך ללמוד בישיבה.

הבחור סירב בתחילה ואמר שאינו רוצה להיות 'עולי' על אחרים, וגם יש הוצאות שהרי בני משפחתו אינם מתגוררים בארץ, על כן סיכמו שניהם שנפתלי ישלם סכום של 200 ש"ח לחודש וישיאר בביתו של הנדיב עד יום החתונה.

שבועיים לפני החתונה, בשעות הצהריים מקבל מר יונתן טלפון מאשתו: 'אתה חייב לחזור הביתה, עכשיו!'. כאשר הגיע לביתו 'אשתומם כשעה חדא'. מגלה מר יונתן שהמקרה, מכונת הכביסה והתנור החדש אשר רכש אינם נמצאים בדירה: הוא ואשתו התקשרו לשכנים אולי ראו גנבים שנכנסו לבניין! לאחר הבירורים אחד השכנים אומר שראה שמיד אחר התפילה הבחור נפתלי הביא חברת הובלות ולקח את המוצרים הנ"ל, יחד עם שאר חפציו האישיים.

מר יונתן התקשר לנפתלי ושואל אותו מה פשר הדבר, ואיך משיב לו רעה תחת טובה, והלה השיבו: 'האם אינך מתבייש לגנוב חתן שרק עתה התחיל לבנות את ביתו, הרי אני הוא זה שקניתי את כל החפצים האלו ונתתי לכם רשות להשתמש מתוך הכרת טובה על מה שעשיתם לי!'.
נמצא, שמר יונתן טוען שקנה את כל המוצרים כבר מקדמת דנא ואין לחתן חלק בהם, ונפתלי טוען שהוא קנה לבדו את המוצרים האלו כהכרת הטוב לבעה"ב אמנם לא נתן להם רק זכות שימוש וכאשר יצא לבנות את ביתו של עצמו ייקחם עמו. נשאלת השאלה איך לדון דין זה, וכן מה הדין של שאר הנכסים שהיו בבית ולקחם נפתלי.

תשובה:

חזקה מה שתחת יד האדם הוא שלו: למדנו בתוספתא (ב"מ א: א) "שנים אוזנין בטלית זה נוטל עד מקום שתפוס וזה נוטל עד מקום שתפוס במה דברים אמורים בזמן שהיו שניהם תפוסין בה אבל אם היתה בידו של אחד מהן המוציא מחבירו עליו הראיה". הרי שכל חפץ שנמצא בידו של האדם אנו אומרים שבוודאי הוא שלו, וכ"ה בגמ' ב"מ (ג.) 'אנן סהדי דמאי דתפסי האי ידיה הוא'. [והטעם לזה הוא מפני שלא מחזיקים בני אדם בגנבים, או מפני ש'כאן נמצא כאן היה' או משום שהמוציא מחבירו עליו הראיה ואכמ"ל]

חזקה מה שהוא ברשות חבירו (ולא בידו): כמו שאומרים שכל מה שתחת יד האדם הוא שלו, דהיינו כל מה שהוא מחזיק בידיו בוודאי שהוא שלו, כן אומרים שכל מה שנמצא ברשותו של האדם הוא שלו, וראיה לזה מהגמ' בב"ב (לג:) שמי שיורד לשדה חבירו ולוקט את פירותיו אינו נאמן לומר שהפירות הם שלו אלא מפני ש'אין אדם חצוף ללקוט פירות שאינם שלו', אבל באופן שלא שייך חזקה זו (ע' דוגמאות לזה בערוה"ש חו"מ סי' קלז) הדבר פשוט שכל מה שנמצא בחצר של האדם וכ"ש בביתו הרי הוא שלו, וכן מוכח מהגמ' שבועות מו: ומשנה ב"ק קיד:, וחו"מ סי' צ' סעיף יד.

א"כ, במקרה שלנו, הרי שחפצים אלו היו בביתו של מר יונתן, וא"כ לא כל כמיניה לבחור לקחתם לעצמם ולטעון שהוא זה שקנה אותם מכספו.

לא חציף איניש: אלא שזה אינו, שהרי בגמ' בב"ב (לג:) הני"ל איתא 'אמר רב יהודה: האי מאן דנקיט מגלא ותובליא (כלי עבודה), ואמר: איזיל איגדריה לדיקלא דפלניא (ללקוט פרותיו) דזבניה ניהל - מהימן! אלמא לא חציף איניש דגזר דיקלא דלאו דיליה'. וכן נפסק בחו"מ סי' קלו שלאחר שליטת פירות דקל חבירו אפילו אם יבוא בעה"ב ויטען שעשה כן בגניבה, נאמן הלוקט, דלא חציף איניש לעשות כן בגניבה ובוודאי הבעל הבית מכרם לו.

ואע"פ שהסמ"ע (ס"ק א) כי שצריך אמירה, מ"מ לא כ"כ אלא במקום שאין הפירות ברשות הלוקט אבל אם הפירות ברשות הלוקט נאמן אפילו ללא אמירה. ואף שהסמ"ע כ"כ בשיטת התוס' (ב"ב לג:), כבר כי הנהיבות ס"ק א ששאר הראשונים מודים להם בדין זה. וגם אם נאמר שהראשונים חולקים עליהם מ"מ הטי"ז כי שם שאין דין זה תלוי באמירה כלל אלא הכל תלוי אם עושה כן דרך גניבה או שעושה כן בפרהסיא, והוכיח כן מדברי הרמ"ה שהוא בטור, וכן מסקנת הערוה"ש להלכה [וכן משמעו התוס' לו בסוגיא].

וא"כ במקרה שלנו הבחור הגדיל לעשות והביא חברת הובלות להוציא מוצרי חשמל מבית מר יונתן לאור יום לעיני כל חי בוודאי שלא חציף איניש לעשות כן אא"כ באמת קנה מוצרים אלו מכספו ושייך חזקה זו, ובפרט כאשר יש פחת שמא יחזור בני הבית ויכלו את העוול, ובכח"ג אין צריך אמירה ויהיה נאמן לומר שקנה אותם.

אמנם לע"ז זה אינו, שהרי מקרה זה דומה למעשה דמשכנתא המובא בגמ' ב"מ (ק): דאיתא שם שראובן הלווה לשמעון והשכין לו שמעון שדהו בשטר, ובשטר היה כתוב שהשכין לו לישני' ולא היה כתוב כמה שנים, הלווה טען שהשכין לשמעון והמלווה אומר שהיה ל-3 שנים, וראובן המלווה אכל כבר פירות השדה ג' שנים. ומסיקה בגמ' שכיון שדבר זה אינו עשוי להתברר מוציאים את הפירות מיד ראובן. והקשה הב"ח (סי' קלז) למה כאן לא אומרים 'לא חציף איניש' ויהיה המלווה נאמן שהרי אכל את הפירות בחציפות ובוודאי שהשכין השדה לג' שנים. ותיירך שכאן שהשטר כתוב סתם 'שני' ויש משמעות כהמלווה סומך הוא על השטר ועושה מעשה חציפות ומשי"ה אין זה חזקה דלא חציף. ובש"ד (ס"ק א) כי בתירוץ הראשון להיפך, שכאן השטר מסייע ללווה דסתם 'שני' הם שנים ומשי"ה מוציאים מיד המלווה לא מהני לו חזקה דלא חציף, ובתירוץ השני כי 'שכאן כיון שירד כבר לשדה בתורת משכונא, חציף וחציף לאכול עוד שנה נוספת'. וכוונתו שאין זה דומה למי שנכנס לשדה חבירו ללא רשות ולוקט פירותיו שבוה שייך חזקה דלא חציף, משא"כ כאן מי שכבר נמצא בשדה מפני שהשכין הבעלים לידו, אין חציפות כ"כ להמשיך לאכול עוד שנה נוספת ומשי"ה אינו נאמן.

ומצאתי שכע"ז נחלקו הרעק"א ובית מאיר, הובא בשו"ת רעק"א סי' קלג, לגבי אלמנה שמתגוררת בבית בעלה מתנאי ב"ד, האם היא נחשבת מוחזקת במטלטלים שנמצאים בבית או לא, וכי הבית מאיר שהיא מוחזקת שהרי מתגוררת בבית כעין שכירות, והרעק"א נחלק עליו שאף אם נאמר שהשוכר בית לבד הרי הוא מוחזק והבית נקרא חצר שלו מ"מ כאן שהיא אינה עיקר בבית ואינה מתגוררת בבית אלא מתנאי ביה"ד אינה נקראת מוחזקת בנכסים, והביא שם ראייה מדברי הש"ך בס"ק ב' שהבאנו ג"כ לעיל.

אלא שראיתי בערוה"ש סי' קלח סעי"א שפסק ככל דברי הנתיבות וכי כדבר פשוט שכל מקום שיש לשוכר רשות להשתמש יחד עם המשכיר כל החפצים שנמצאים שם הם בחזקת שניהם, וכל המקומות שאין רשות לשוכר להשתמש אז החפצים ברשות המשכיר, ומה דן לבתי מלון מה הדין כשיש מחלוקת בין בעל המלון לבין האורחים לגבי החפצים המונחים בחדרים או בפרוזדור. אלא שגם הערוה"ש שם סיים 'והכל כענין ראות הדיינים'.

וא"כ לדינא נראה שהעיקר כדברי הריב"ש, הרמ"א הש"ך, הסמ"ע, הפת"ש, עבודת הגרשוני ורעק"א שהכל תלוי מי העיקר בבית ואף אם האורח משלם שכירות מ"מ כל הנכסים הם בחזקת בעל הבית.

אלא שבמקרה זה החתן כבר תפס את הנכסים והביאם לביתו, ועתה הוא מוחזק בנכסים. ואע"ג שהוא מחלוקת הפוסקים יכול החתן לומר 'קים לי' כדברי הנתיבות והערוה"ש ואינו צריך להחזיר את המוצרים.

אמנם הנ"ל נכון אך ורק לגבי חצי מהנכסים, שהרי כל דברי הנתיבות והערוה"ש הוא לומר שגם השוכר נקרא מוחזק בנכסים אבל לא עלה על דעתו לומר שרק השוכר יהיה מוחזק. ואע"פ שכבר חטף החתן את הנכסים מ"מ כיון שמיד 'צווח' הבעה"ב הרי זה דומה ליתקפה אחד בפנינו' (ב"מ ו.) שאם צווח מיד לא איבד זכותו, ונפסק כן בחו"מ סי' קלח סעיף ו.

וא"כ כיון ששניהם מוחזקים במוצרים אע"פ שכבר הקדים החתן ולקח את המוצרים לרשותו וטוען שקטאם לבדו, לאו כל כמיניה להיכנס לרשות חבירו וליטול את נכסיו (או חצי נכסיו) ולטעון שהם שלו, כיון שלא שייך כאן חזקה שילא חצי אינש' כנ"ל. [ואין לו מינו דלהדי' כיון שראו השכנים שלקח את המוצרים מהבית, וגם אם לא ידעו בדיוק שלקח מוצרים אלו אלא דומה להם, גם אין לו מינו כמ"ש השו"ע סי' קלד סי"ג, והוא מדברי התוס' בב"ב מו. לגבי רמאי דמבדילתא]

וא"כ במקרה הנ"ל על החתן להחזיר חצי מהמוצרים, ומאחר וא"א לחלק את המוצרים בפועל יש למוכרם ולחלק את הנכסים, כמבואר בגמ' ב"מ ח. ובשו"ע חו"מ סי' קלח סעיף ד.

העולה לדינא:

כל הנכסים שהיו בחדר הפרטי שהשתמש בו החתן הם בחזקתו, וכן כל שנראה להדיא שהם כלי תשמישו.

המוצרים (מקרר, תנור, מכונת כביסה) שלקח החתן לביתו הרי הם בחזקת שניהם, ויש למוכרם ולחלק את המעות.

בית שותפים ששניהם משלמים שכירות ואין אחד עיקר בבית יותר מחבירו כל הנכסים בחזקת שניהם, למעט נכסים אישיים הנמצאים בחדרים של כל אחד לבדו כנ"ל.

השוכר חדר בביתו של חבירו הנכסים בחזקת בעה"ב ואין לשוכר חזקה בהם. הנתיבות וערוה"ש חולקים בזה וס"ל שהנכסים בחזקת שניהם.

אם דר בבית חבירו בחנם (בשאלה), אף לנתיבות הנכסים בחזקת בעל הבית בלבד, וא"כ אין הבעה"ב יכול להוציא את האורח בתוך זמן השאלה ואז לשיטתו הנכסים בחזקת שניהם.

האמת והשלום אהבו.

הרב יצחק דן גרונברגר

וא"כ בנידון דידן נ"ל שאין חזקה ד"ל חציף, שהרי הבחור כבר התגורר בביתו של הנדיב למשך מספר חודשים, והרי הוא כבן בית נכנס ויוצא ועשוי הוא לעשות מעשה חציפות ולהוציא משם חפצים בטענה שהם שלו, ואין זה דומה לנכנס לשדה חבירו ללא רשות. ואע"ג שגם במעשה זה יש חציפות גדולה להביא חברת הובלות לאור יום, מ"מ כיון שכבר הוא מתגורר שם והיה צריך ממ"מ לחברת הובלות כדי להעביר את חפציו האישיים לדירה החדשה, אין זה חציפות כ"כ להוסיף גם כמה חפצים מהבעל הבית ב'אגב'.

וא"כ הדרא דינא שכל המוצרים בחזקת הבעל הבית ועל נפתלי להחזירם.

שניים מתגוררים בבית אחד: אלא שטרם הגענו אל המנוחה ואל הנחלה. שהרי כל דבריו שייכים רק באופן שהבית היא של הבעה"ב לבד והגיע לשם אדם חיצוני בטענה שהחפצים שייכים לו, ובכח"ג שייך חזקה שכל מה שברשותו של אדם הוא שלו, ואז יש לדון מצד חציפות כנ"ל. אמנם במקרה דנן הבחור התגורר בביתו של הבעה"ב כמה חודשים, וא"כ יש לעיין האם באופן זה נאמר שהבית שייכת לשניהם או שעדיין הבעה"ב הוא נקרא מוחזק בכל מה שבבית.

בזה מצאנו תשובה לריב"ש סימן רסד, שם דן בחתן שאסף את חמורתו לביתו, ועתה טוענת חמורתו שיש לה חפצים ורהיטים בבית שהם שלה בלבד, ופסק הריב"ש בזה"ל: 'וא"כ צריך לחקור מי היה עיקר הבית, כי אם היתה גמילה (החמורת) שוכרת ופורעת השכירות, אלא שהיא מאספת חתנה לבית הנה כל הנכסים שבבית בחזקתה. והיא נאמנת לומר שהם שלה, וזולתי על הנכסים הידועים לאברהם חתנה כגון כלי תשמישו וכסותו בניו ואשתו. וכן כל אותן נכסים שיתברר בעדים שקטאם אברהם לעצמו. ואם אברהם הוא שוכר הבית ופורע השכירות אלא שמאסף חמורתו אל ביתו הנה כל הנכסים שבבית הם בחזקתו. ואין חמורתו נאמנת בשבועה לומר שהם שלה. וזולתי בנכסים הידועים שהם שלה כגון מלבושים וכלים המיוחדים לתשמישה. וכן כל אותן נכסים שיתברר בעדים שהיו שלה. ואם שניהם שוכרין הבית ואין האחד עיקר בחזקת הבית יותר מן האחר הנכסים הידועים לכל אחד הם שלו. והנכסים הנשארים הם בחזקת שניהם וחולקין, עכ"ל. הרי להדיא שבמקרה ששניים מתגוררים בבית אחד עלינו לברר מי הוא העיקר בבית, ואם הבית של אחד מהם בין שהבית שלו בקנייה ובין ששכר את הבית ופורע את השכירות הוא העיקר בבית וכל הנכסים בחזקתו ועל השני להביא ראיה. וא"כ קם דינא שעל נפתלי להביא ראיה שהמוצרים הם שלו. ודין זה נפסק ברמ"ב סי' קלח סעי"א.

כשגר בבית חבירו בשכירות: הנתיבות המשפט בסימן קלח ס"ק ב' כ' שכל דברי הריב"ש והרמ"א איירו דוקא בחנם, או באופן כזה אין לדר בבית שום חזקה בעצם הבית או החצר, משא"כ בפורע שכר עבור זכות הדיור במקום, באופן כזה יש לשוכר חזקה בגוף החצר והבית וממילא נחשב גם כחצירו וכל החפצים שנמצאים בבית הם בחזקת שניהם. וכן משמע מדברי הפעמוני זהב שתמה על הסמ"ע.

[וכבר הקשה באבני חושן על דברי הנתיבות מה החילוק בין חנם לבין שכר, הרי בסימן ר' (בהקדמה) כ' הנתיבות ששוכר ושואל שניהם שווים ויש לשניהם חזקה, וא"כ גם בחנם כל שיש לו זכות כשואל גם יש לו חזקה בכל החפצים שבבית, ותרצו שכאן כוונת הנתיבות לומר שאין למתגורר שם זכות אפילו כשואל ויכול הבעה"ב לסלקו בכל עת שירצה]

והנה מלבד שדברי הנתיבות דחוקים מאוד בביאור דברי הריב"ש והרמ"א, שהרי לא הוזכר דבר זה בדבריהם כלל, גם משמע מדבריהם ההיפך הגמור, שהרי לשון הריב"ש הוא: 'צריך לחקור מי היה העיקר בבית', ועוד הוסיף וכתב 'ואם שניהם פורעים שכר ואין האחד עיקר בבית', ומשמע שאף באופן ששניהם פורעים שכר יש עדיין לחקור מי היה העיקר בבית, ורק באופן שאין עיקר בבית אז החפצים בחזקת שניהם.

וכן בפתי' ס"ק א הביא משו"ת עבודת הגרשוני שדחה דברי המחלק ומפרש שכאן איירי הרמ"א דוקא בחנם, והוסיף שאין לומר 'שכירות ליומא ממכר' שיהיה השוכר מוחזק, דדן זה הוא מחלוקת ראשונים ומשמע מדברי השו"ע (סי' שיג) שפוסק שלא אומרים 'שכירות ליומא ממכר' רק לענין אונאה כשיטת התוס'. וכן פשוטו דברי הש"ך שם בס"ק ב' משמע דלא כהנתיבות בזה.

ואם כן במקרה דנן שהעיקר בבית הוא מר יונתן, והבחור הוא ודאי טפל, ואע"פ שפרע כעין שכירות לבעה"ב עבור התקופה שהתגורר שם מ"מ החפצים שבבית הם בחזקת הבעה"ב ועל הבחור להביא ראיה שקטאם.